

studied of material about our land.

Key words: *national culture, literary study, wealth, originality, outstanding people of Kirovograd, national award.*

УДК 37.02:81'36

С. А. Омельчук

МОВНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНЯ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті з'ясовано істотні ознаки мовної навчально-дослідницької діяльності особистості з погляду психологічної теорії діяльності, фундаментальної теорії сучасної психології, психології творчості й креативності, психології наукової діяльності. Визначено роль цієї діяльності в ієрархії з іншими видами діяльності – навчальної, творчої, пізнавальної, а також схарактеризовано її структурні компоненти в аспекті розвитку в учнів основної школи дослідницьких здібностей.

Ключові слова: *дослідницькі здібності, навчальна діяльність, пізнавальна діяльність, творча діяльність, навчально-дослідницька діяльність, структурні компоненти мовної навчально-дослідницької діяльності.*

Постановка проблеми. Виокремлення дослідницької діяльності у структурі навчальної діяльності учня набуває важливого значення в системі шкільної мовної освіти початку ХХІ ст., яка спрямовує навчально-виховний процес на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань, успішну адаптацію в соціумі, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти тощо. З огляду на це, актуальності набувають психологічні дослідження основних закономірностей формування в учнів розумових дій і понять, розвитку творчого, дослідницького мислення та психологічних закономірностей формування його в учнів основної школи під час опанування мовної теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація дослідницького підходу до навчання української мови в основній школі ґрунтується на психологічних дослідженнях сутності пізнання Б. Ананьєва, П. Блонського, Дж. Брунера; фундаментальних дослідженнях психології творчої діяльності особистості В. Біблера, Д. Богоявленської, А. Брушлинського, Л. Виготського, П. Гальперина, В. Знакова, Є. Ільїна, С. Максименка; психологічних працях К. Абульханової-Славської, Л. Божович, І. Зимньої, М. Жинкіна, Є. Кабанової-Міллер, О. Лурія, Г. Макотрової, О. Поддякова, Н. Тализіної та інших, присвячених дослідженню дослідницької поведінки, з'ясуванню структури й функції її в діяльності людини; психолого-педагогічних роботах Л. Алексєєвої, М. Алексєєва, Л. Виготського, З. Калмикової, І. Калошиної, В. Краєвського, О. Леонтовича, Г. Макотрової, С. Максименка, О. Матюшкіна, О. Обухова, В. Овчинникова, О. Савенкова, О. Поддякова, С. Рубінштейна, В. Слободчикова, Б. Теплова, Д. Ушакова та інших, у яких визначено сутність дослідницької

діяльності учнів, а також з'ясовано становлення дослідницького підходу в освіті; системних психолого-дидактичних дослідженнях В. Андрєєва, А. Брушлинського, В. Далингера, Е. Ільєнкова, І. Лернера, С. Максименка, А. Матюшкіна, М. Махмутова, В. Оконь, А. Фурмана, А. Хуторського, К. Ягодовського та інших, у яких окреслено теоретичні аспекти проблемного й дослідницького навчання.

У психологічній науці досліджено загальний склад діяльності (П. Гальперин, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), структурні компоненти діяльності (І. Калошина, А. Петровський, В. Шадриков). Учіння як діяльність описано в концепціях Д. Богоявленського, Дж. Брунера, В. Давидова, І. Ільєсова, Л. Ітельсона, Є. Кабанової-Міллер, Н. Менчинської, Ж. Піаже, Г. Щедровицького, Г. Щукіної. Проте відсутні системні наукові праці, присвячені дослідженню сутності мовної навчально-дослідницької діяльності в системі навчання української мови.

Мета статті – з'ясувати істотні ознаки мовної навчально-дослідницької діяльності особистості, визначити її роль в ієрархії з іншими видами діяльності – навчальної, творчої, пізнавальної, а також схарактеризувати структурні компоненти цієї діяльності в аспекті розвитку в учнів основної школи дослідницьких здібностей.

Виклад основного матеріалу. Мовну навчально-дослідницьку діяльність учня тлумачимо з погляду психологічної теорії діяльності, фундаментальної теорії сучасної психології, психології творчості й креативності, психології наукової діяльності тощо, оскільки навчально-дослідницька діяльність учнів у процесі навчання морфології української мови передбачає оволодіння відповідними видами діяльності.

Згідно з психологією творчої діяльності (Д. Богоявленська, Є. Ільїн, О. Поддьяков, О. Савенков та ін.), найбільш сенситивним періодом щодо становлення дослідницької чи репродуктивної позиції учня є початок підліткового віку, у який, на думку вчених-психологів, відбувається фіксація сформованої позиції, коли вона набуває рис стійкої особистісної характеристики [4]. Дослідницька позиція як особистісна якість дітей підліткового віку сприяє становленню творчого типу особистості й досягненню високих результатів в інтелектуальній і творчій діяльності на більш пізніх етапах життя. Однак протилежна дослідницькій позиції – репродуктивна – є чинником, який лімітує творчий розвиток дитини.

За О. Савенковим, дослідницькі здібності необхідно розуміти як «комплекс трьох відносно автономних складників: пошукова активність, дивергентне мислення та конвергентне мислення» [15, с. 51] (рис.1).

Першоджерелом дослідницької поведінки, за концепцією О. Савенкова, є пошукова активність (висока мотивація, інтерес, емоційне захоплення), яку вчений вважає мотиваційним складником дослідницьких здібностей. До того ж дивергентна продуктивність також є важливою якістю, необхідною в ситуаціях дослідницької поведінки на етапах виявлення проблеми і пошуку можливих варіантів її розв'язання. О. Савенков, виокремлюючи такі основні характеристики дивергентного мислення, як продуктивність, оригінальність, гнучкість мислення,

здібність до розроблення ідей, називає їх необхідною умовою успішної реалізації дослідницької діяльності. Проте «і пошукова активність, і дивергентне мислення малокорисні без високорозвинутого конвергентного мислення» [Там само, с. 52], яке пов'язане з умінням розв'язувати проблему на основі логічних алгоритмів, за допомогою здатності до аналізу і синтезу. Цей тип мислення, як зазначає дослідник, принципово важливий на етапах аналізу й оцінювання ситуації, оформлення суджень та висновків.

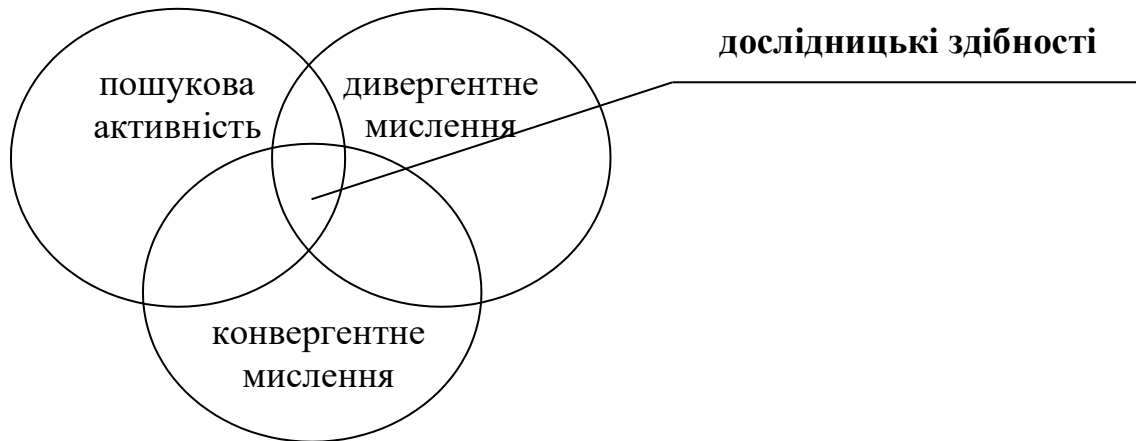

Рис. 1. Модель структури дослідницьких здібностей особистості
(за О. Савенковим)

З огляду на це зауважимо, що учнів, у яких узагалі відсутні дослідницькі здібності, немає, проте є учні, у яких ці здібності виражені слабо. У психології їх називають «нездібними, тобто такими, що не здатні досягати в чомусь високого результату» [4, с. 140].

Різні види й типи мислення, незалежно від класифікаційних засад, співіснують в інтелекті людини, взаємодоповнюють один одного і в єдності когнітивно наповнюють його як єдине інтегроване утворення. Яскравим прикладом цього процесу слугує взаємозв'язок репродуктивного і продуктивного мислення в навчальній діяльності учня. Зокрема, репродуктивне мислення забезпечує розуміння нового матеріалу, застосування знань у практичній діяльності, що не потребує істотного перетворення їх. Можливості такого виду мислення насамперед визначаємо наявністю в школяра необхідного мінімуму знань. За дослідженнями психологів [5], репродуктивне мислення легше розвивати, ніж продуктивне, проте репродуктивне – «відіграє неабияку роль у розв'язанні нових для суб'єкта проблем» [Там само, с. 20]. У цьому разі воно виникає на початковому етапі, коли учень намагається виконати нове завдання відомими йому способами й переконується в тому, що ці способи не забезпечують успіху. Усвідомлення цього веде до створення проблемної ситуації, тобто активізує продуктивне мислення, що забезпечує відкриття нових знань, формування нових системних зв'язків, які згодом допоможуть у розв'язанні аналогічних завдань.

Для з'ясування сутності навчально-дослідницької діяльності особистості уточнимо змістові характеристики суміжних понять «навчальна діяльність»,

«пізнавальна діяльність» і «творча діяльність».

Істотною характеристикою навчальної діяльності є взаємодія суб'єктів цього процесу – учителя й учнів. Діяльність учителя безпосередньо або опосередковано спрямована на організацію діяльності учня, а діяльність учня, у свою чергу, – на розв'язання навчальних завдань. На думку Г. Щукіної, процес навчання найповніше характеризує навчально-пізнавальна діяльність, яку, на переконання вченого, не можна повністю ототожнювати з пізнанням, що в кінцевому результаті відкриває нові істини. У навчальному пізнанні відбувається процес ознайомлення учня з істинами, уже відкритими людством [17, с. 38]. Пізнавальна діяльність учня в навчальному процесі, за концепцією Г. Щукіної, являє собою «складний процес переходу від незнання до знань, від випадкових спостережень з життєвого досвіду та від розрізнених відомостей, здобутих від інших або із засобів масової інформації, до системи пізнання» [Там само, с. 38]. Зазначимо, що під впливом пізнавальної діяльності розвиваються всі психічні процеси свідомості людини, адже пізнання потребує насамперед активної мисленнєвої діяльності, що є передумовою успішної навчально-дослідницької діяльності.

У психології дослідницьку діяльність визначають як «особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, яка виникає в результаті функціонування механізмів пошукової активності й ґрунтується на основі дослідницької поведінки» [15, с. 47]. «Енциклопедія освіти» так тлумачить дослідницьку діяльність дітей: це «діяльність, безпосередньо пов'язана з розв'язанням творчого дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату (у різних галузях науки, техніки, мистецтва)» [2, с. 236]. У дидактиці навчально-дослідницькою вважають «діяльність учня, організовану педагогом з використанням дидактичних засобів опосередкованого й перспективного керівництва, що спрямована на пошук пояснення й доведення закономірних зв'язків та відношень фактів, явищ, процесів, які експериментально спостерігаються або теоретично аналізуються, у якій домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання і в результаті якої учні активно опановують знання, розвивають свої дослідницькі вміння та здібності» [1, с. 37]. У методиці навчання української літератури дослідницькою називають «перетворювальну діяльність мислення, яка відповідає пізнавальним мотивам та особистісним потребам школяра, спрямовану на виявлення сутності досліджуваних явищ, процесів, відрізняється персоніфікованістю, творчістю, комунікабельністю» [10, с. 7]. У лінгводидактиці дослідницьку діяльність розуміють як «інтеграційний компонент особистості, який характеризується єдністю знань цілісної картини світу, вміннями, навичками наукового пізнання, ціннісного ставлення до його результатів і розвиненим інтелектом, що забезпечує її самовизначення й саморозвиток» [3, с. 28].

Навчальну дослідницьку діяльність ми не ототожнюємо з науковою дослідницькою діяльністю як одного з видів наукової творчості, який пов'язаний із «відкриттям явищ і загальних закономірностей розвитку реального світу» [4, с. 20]. Водночас у процесі дослідницької діяльності учнів відбувається лише перевірка наукових знань або теорій.

Відмінність між навчальним і науковим дослідженням, за Т. Чернецькою, полягає в тому, що під час цих досліджень активізації підлягають різні інформаційні простори. Зокрема, за концепцією вченого, «навчальним дослідженням передбачено оперування інформацією активного інформаційного простору. Натомість у процесі наукового дослідження особистість здійснює діяльність і в активному інформаційному просторі, і в неактивних інформаційних просторах майбутнього та (чи) минулого» [16, с. 158]. Погоджуємося з думкою Т. Чернецької, що мета навчального дослідження – це забезпечення цілеспрямованого розвитку особистості, набуття навичок дослідницької діяльності, оволодіння знаннями, які учень сприймає як нові та особистісно значущі [Там само, с. 158].

Порівнюючи навчальне дослідження з науковим, Г. Макотрова вважає, що перший вид дослідження є стиснутим і згорнутим, таким, що «взагалі може бути відтвореним, і являє собою частину всього процесу наукового пізнання» [8, с. 20]. Також російський учений-дидакт доводить, що наукове пізнання і навчальне дослідження учнів у своїй основі мають однакові форми, структуру та шляхи визначення сутності предметів і явищ, однак на різному рівні складності й у різні періоди процесу пізнання. Засобами навчального дослідження Г. Макотрова визначає «вміння й навички використання методів наукового пізнання» [Там само, с. 20]. Розуміючи навчальне дослідження як творчий процес, дослідниця виокремлює в ньому шість функційних блоків: самовизначення, самопізнання, самоорганізацію, саморегуляцію, самоосвіту та самореалізацію. До того ж останній блок, на думку Г. Макотрової, є, з одного боку, найвищим, з іншого – проміжним, він є свідченням того, що особистість стає суб'єктом свого розвитку.

З'ясовуючи відмінність між навчальним і науковим дослідженням, наголосимо на спільних ознаках цих двох видів дослідницької діяльності з мови, до яких зараховуємо: 1) етапність; 2) теоретичний і емпіричний характер; 3) можливість індивідуального і колективного проведення дослідження.

Розробляючи методика навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу, ми послуговуватимемося терміном «мовна навчально-дослідницька діяльність», важливими складниками якої визначаємо фізіолого-психологічний і процесуальний (рис. 2).

Визначаючи роль фізіолого-психологічного складника навчально-дослідницької діяльності учня в процесі навчання морфології української мови, важливо враховувати психологічну теорію міжпівкульної функційної асиметрії мозку – «відносного домінування лівої або правої півкулі» (О. Поддяков). На жаль, розроблені сучасні методики навчання української мови не завжди відповідають цій нейрофізіологічній концепції.

Відповідно до психологічних досліджень, лівопівкульне мислення має переважно аналітичний, а не синтетичний характер. Для нього властиве послідовне, поетапне оброблення невеликого обсягу однорідної інформації з високою точністю на основі здебільшого дедуктивного логічного висновку. Правопівкульне мислення, навпаки, має переважно синтетичний, а не аналітичний характер, передбачає паралельне, одночасне оброблення значного

обсягу різномірної й різнорівневої інформації. Йому характерний індуктивний стиль, а також властиве не так урахування правил, як відхилення від схеми, непередбачуваність, випадковість.

Водночас психологи стверджують, що аналітичний і синтетичний типи мислення функціують завжди разом, взаємодоповнюють один одного й рівнозначно необхідні [14]. Проте один із типів може бути домінуючим. Зокрема, О. Савенков доводить, що дослідницькою діяльністю керує переважно права півкуля, а ліва півкуля відповідає за не менш важливу функцію в дослідницькій діяльності – оброблення інформації, отриманої під час дослідницького пошуку [15]. Отже, за висновками вчених-психологів, що ґрунтуються на експериментальних даних, дослідницька діяльність «здійснюється переважно правою півкулею, проте одержана в результаті інформація активізує діяльність і лівої півкулі» [Там само, с. 39].

Рис. 2. Сутність навчально-дослідницької діяльності учня за діяльнісно-особистісного підходу в психології

До того ж великого значення в процесі реалізації мовної навчально-дослідницької діяльності учня надаємо такій мотиваційній якості особистості, як дослідницька активність, яку характеризують «як тип реагування, необхідний у ситуаціях невизначеності, в умовах повної або часткової неможливості передбачити розвиток ситуації» [Там само, с. 29]. На позначення дослідницької активності в наукових джерелах послуговуються також термінами «інтелектуальна активність» (Д. Богоявленська, О. Губенко), «пізнавальна активність» (Н. Готра, В. Лозова, А. Троцько, О. Малихін, Б. Набока, Г. Щукіна), «творча активність» (Б. Всесвятський, О. Поддьяков), «пошукова активність» (О. Савенков). Ця активність є мотиваційною основою будь-якого навчального дослідження й виявляється винятково в діяльності, зокрема навчально-дослідницькій, і поза нею не існує.

Найхарактернішими критеріями активності в психологічних дослідженнях уважають ініціативність (енергійність, інтенсивність, розмах, масштаб її результатів), позитивне ставлення до діяльності (сумлінність, інтерес, допитливість), самодіяльність, самостійність, саморегуляція, усвідомлення діяльності, воля особистості (наполегливість у досягненні мети, завзятість, доведення справи до завершення), цілеспрямування, творчість [7, с. 26].

Водночас до визначення мотиваційних якостей особистості, необхідних для успішної навчально-дослідницької діяльності, учені підходять неоднозначно. Зокрема, Г. Щукіна, крім зазначених на рис. 2 дослідницького інтересу, дослідницької ініціативи та дослідницької активності, виокремлює також самостійність у навчанні, яка «пов'язана з ініціативою, з пошуком різноманітних шляхів розв'язання навчально-пізнавальних завдань без участі дорослих» [17, с. 18]. Повністю погоджуємося з О. Малихіним, що «пізнавальна самостійність виявляється насамперед у навчальному процесі через основний її показник – активність» [9, с. 28].

Ефективність мовної навчально-дослідницької діяльності в процесі навчання морфології української мови залежить від того, наскільки зовнішній пізнавальний стимул (формулювання навчальної проблеми) органічно поєднаний із внутрішніми пізнавальними стимулами (бажанням учня, його прагненням здійснювати навчальне дослідження та дослідницьким інтересом). Дидактичною умовою організації навчально-дослідницької діяльності, за В. Андрєєвим, є те, що «кожне навчально-дослідницьке завдання має бути пов'язане з попереднім якщо не змістовно, то процесуально, тобто в прийомах і процедурах діяльності повинний бути зв'язок і наступність» [1, с. 63].

Сутність компонентів іншого складника навчально-дослідницької діяльності учня з мови – процесуального (дослідницьке завдання, проблемне завдання, лінгвістичний експеримент) – досить повно висвітлено в інших наукових працях автора [11; 12; 13].

Мовна навчально-дослідницька діяльність учня є важливим структурним компонентом творчої діяльності, на позначення якої в науковій літературі з дидактики й психології використовують також терміни «продуктивна діяльність», «креативна діяльність», «евристична діяльність», «інтелектуальна

діяльність», «навчально-пізнавальна діяльність», «дослідницька пізнавальна діяльність» та ін. Ця діяльність спрямована на формування вмінь набувати знання самостійно, досліджувати різні мовні явища, робити висновки, а набуті знання застосовувати в практичній діяльності. До того ж у процесі навчання морфології навчально-дослідницька діяльність тісно пов'язана з іншими видами творчої діяльності, зокрема навчально-ігровою, навчально-проектною, пошуковою (рис. 3).

Поняття «навчальна творча діяльність» і «навчально-дослідницька діяльність» визначаємо як родову й видову категорії: навчальну творчу діяльність (родове поняття) можна реалізувати в різних видах: навчально-ігровій (видове поняття 1), пошуковій (видове поняття 2), навчально-дослідницькій (видове поняття 3), навчально-проектній (видове поняття 4). Навчально-дослідницька діяльність, перебуваючи в тісному взаємозв'язку з іншими видами творчої діяльності, відрізняється від них тим, що «передбачає активну пізнавальну позицію, пов'язану з тривалим внутрішнім пошуком, осмисленою і творчо опрацьованою навчальною інформацією, мисленнєвими процесами в особливому аналітико-прогностичному режимі, осяянням» [10, с. 7]. Істотною відмінністю навчально-дослідницької діяльності, на думку В. Андрєєва, є наявність суб'єктивного чинника, тобто «відкриття нового знання має не об'єктивну, а лише суб'єктивну значущість і новизну» [1, с. 30].

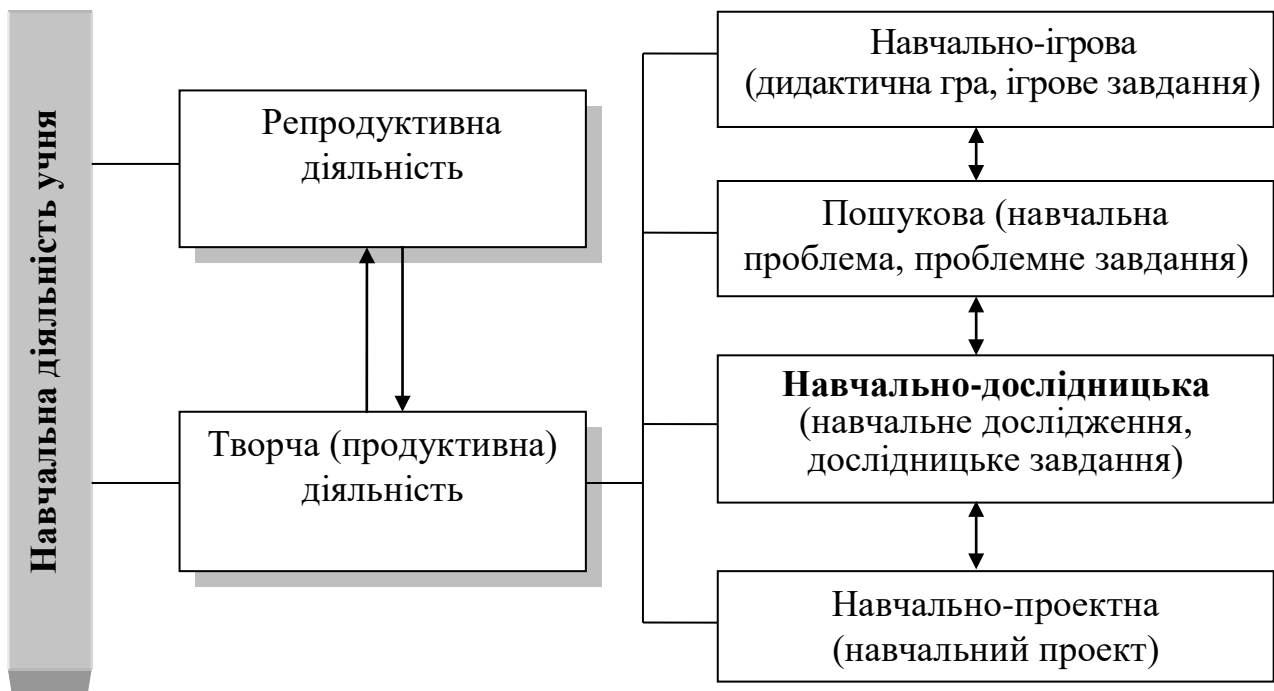

Рис. 3. Навчально-дослідницька діяльність в ієрархії інших видів діяльності

Ґрунтуючись на психологічних дослідженнях механізмів творчої діяльності [6], з'ясуємо особливості структурних компонентів мовної навчально-дослідницької діяльності, яка охоплює мету, предмет, знаряддя, операції та продукт (табл. 1).

Проілюструємо механізм мовної навчально-дослідницької діяльності учня на прикладі конкретного дослідницького завдання з теми «Відмінювання

іменників II відміни». Шестикласники мають дослідити, які закінчення матимуть іменники *абзац, матрац, палац, форзац* у формі орудного відмінка однини *-ом* чи *-ем*. На підставі наведених у таблиці змістових характеристик компонентами діяльності будуть такі: мета – з'ясувати, як правильно сказати (написати) – *абзацом* чи *абзацем, матрацом* чи *матрацем* і под.; предмет – іменники чоловічого роду II відміни; знаряддя – таблиця відмінювання іменників II відміни однини; операції – 1) абстрагування, за допомогою якого учні визначають основні ознаки мовної одиниці, необхідні для виконання дослідницького завдання (для запропонованої ситуації істотною ознакою іменників *абзац, матрац, палац, форзац* є те, що вони належать до твердої групи); 2) реляційний аналіз, який дає змогу пояснити вибір закінчення у формі орудного відмінка у взаємодії з іншими мовними одиницями, зокрема іменниками чоловічого роду II відміни, але м'якої і мішаної групи; 3) обґрунтування, у результаті якого учні підтверджують істинність (правильність) виконання завдання; продукт – іменники твердої групи *абзац, матрац, палац, форзац* у формі орудного відмінка однини мають закінчення *-ом* (*абзацом, матрацом, палацом, форзацом*), як і решта іменників чоловічого роду II відміни твердої групи.

Таблиця 1

Визначення компонентів мовної навчально-дослідницької діяльності учня

Система понять	Змістові характеристики
Мета	те, що учень має досягнути в результаті навчального дослідження з мови
Предмет	навчальний теоретичний або практичний матеріал з морфології, який необхідно перетворити або дослідити для досягнення мети
Знаряддя	засоби, за допомогою яких учень здійснює перетворення або мовне дослідження (підручник, довідкова література, алгоритм, схема та ін.); теоретичний інструментарій (правила, закони, мовні норми тощо)
Операції	прийоми мисленнєвої діяльності (логічні розумові операції)
Продукт	результат, який досягнуто шляхом перетворення або дослідження мовної одиниці (категорії, явища, закономірності)

Цей приклад дає підстави стверджувати, що в основі будь-якої мисленнєвої діяльності, зокрема мовної навчально-дослідницької, лежить творча задача, для якої, на думку І. Калошиної, «невідомим є не тільки спосіб виконання її, але й предметно-специфічні знання, необхідні для розроблення його» [6, с. 45]. Дослідниця виокремлює п'ять типів творчих задач: 1) на розроблення невідомого предмета діяльності; 2) на розроблення невідомих знарядь діяльності; 3) на розроблення невідомих операцій діяльності; 4) на розроблення невідомих характеристик продукту діяльності; 5) різні види комплексних задач на спільне розроблення зазначених компонентів діяльності [Там само, с. 99]. Отже, виконання творчих задач потребує від учня

відповідного рівня творчої діяльності.

Висновки. Отже, мовну навчально-дослідницьку діяльність учнів зараховуємо до групи базових (ключових) психологічних понять методики навчання української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу. Урахування істотних ознак і структурних компонентів цієї діяльності, а також органічне поєднання її з іншими видами діяльності, зокрема навчально-ігровою, навчально-проектною, пошуковою, сприятиме ефективній організації процесу навчання мови, що передбачає, по-перше, використання нестандартних підходів до розв'язання навчальних проблем, по-друге, високий рівень творчої дослідницької активності учнів у засвоєнні мовної теорії.

У подальших наукових розвідках з'ясуємо роль проблемних завдань у процесі формування в учнів основної школи дослідницької компетентності на уроках української мови.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности : [метод. пособие] / Валентин Иванович Андреев. – М. : Высш. школа, 1981. – 240 с.
2. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Заболотний О. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення синтаксису української мови / Олександр Заболотний // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 2. – С. 28–30.
4. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 448 с. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости : [монография] / Зинаида Ильинична Калмыкова. – М. : Педагогика, 1981. – 200 с.
6. Калошина И. П. Структура и механизмы творческой деятельности (нормативный подход) / Инна Павловна Калошина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 168 с.
7. Лозовая В. И. Познавательная активность как педагогическая проблема / В. И. Лозовая, А. В. Троцко // Советская педагогика. – 1989. – № 11. – С. 25–31.
8. Макотрова Г. В. Школа исследовательской культуры : [учеб. пособие] / Галина Васильевна Макотрова ; под ред. проф. И. Ф. Исаева. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. – 300 с.
9. Малихін О. Аспектний аналіз категорій «пізнавальна самостійність» і «пізнавальна активність» у контексті організації самостійної навчальної діяльності студентів / Олександр Малихін // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 25–29.
10. Міхно О. П. Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Олександр Петрович Міхно. – К., 2010. – 20 с.
11. Омельчук С. Використання лінгвістичного експерименту в процесі вивчення морфології української мови / Сергій Омельчук // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 5. – С. 27–32.
12. Омельчук С. Дослідницькі завдання в системі навчання морфології української мови / Сергій Омельчук // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 4. – С. 2–6.

13. Омельчук С. Проблемно-пошукове навчання морфології української мови / Сергій Омельчук // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 3. – С. 83–87.
14. Поддьяков А. Н. Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт : [монография] / Александр Николаевич Поддьяков. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ПЕР СЭ, 2006. – 240 с.
15. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского похода к обучению : учеб. пособие / Александр Ильич Савенков. – М. : Ось-89, 2006. – 480 с.
16. Чернецька Т. І. Освітнє середовище навчально-дослідницької діяльності дітей: структурно-функціональні основи формування / Т. І. Чернецька // Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2013 р.). – К. : [б.в.], 2013. – С. 157–161.
17. Щукина Г. И. Роль деятельности в учебном процессе : кн. для учителя / Галина Ивановна Щукина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.

Сергей Омельчук. Языковая учебно-исследовательская деятельность учащегося в системе обучения украинскому языку.

В статье определены существенные признаки языковой учебно-исследовательской деятельности личности с точки зрения психологической теории деятельности, фундаментальной теории современной психологии, психологии творчества и креативности, психологии научной деятельности, обозначена роль этой деятельности в иерархии с другими видами деятельности – учебной, творческой, познавательной, а также охарактеризованы ее структурные компоненты в аспекте развития у учащихся основной школы исследовательских способностей.

Ключевые слова: исследовательские способности, учебная деятельность, познавательная деятельность, творческая деятельность, учебно-исследовательская деятельность, структурные компоненты языковой учебно-исследовательской деятельности.

Sergiy Omelchuk. Linguistic educational and research student's activity in the Ukrainian language teaching system.

The substantial signs of linguistic and educational-research person's activity from the point of psychological theory activity, fundamental theory of modern psychology, psychology of creative work and art, psychology of scientific activity are found out in the given article; the role of this activity is defined in a hierarchy with other activities – educational, creative, cognitive, and it's structural components in the aspect of student's research capabilities.

Key words: research capabilities, educational activity, cognitive activity, creative activity, educational-research activity, structural components of linguistic and educational-research activity.

УДК 373.04.091

Л. М. Рибалко

УПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕВОЛЮЦІЙНОГО ПІДХОДУ В ПРАКТИКУ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ

У статті розкрито деякі особливості впровадження концептуальних основ еколого-еволюційного підходу в практику шкільного навчання біології. Акцентовано увагу на специфіці проведення педагогічного експерименту щодо виявлення